

GÜZEL AHLÂK İSLÂM'IN ÖZÜ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:
”إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ.“

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
“Ben, (başka değil, sadece) (iyi), güzel ahlâkı tamamlamak (uygulamak) için
gönderildim.”

(HM8939 İbn Hanbel, II, 381)

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ :
”... وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ ، وَاصْرِفْ عَنِّي
سَيِّئَهَا ، لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ...“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا.“

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ ، وَاتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا ، وَخَالِقِ النَّاسَ
بِخُلُقٍ حَسَنٍ.“

حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ :
”مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلِ أَفْضَلَ مِنْ نَحْلِ مَنْ أَدَّبَ حَسَنًا.“

Ali b. Ebû Tâlib'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) namaza kalktığında şöyle dua ederdi: “...(Allah'ım!) Beni güzel ahlâka eriştir. Senden başka güzel ahlâka eriştirecek yoktur. Kötü ahlâkı benden uzaklaştır. Senden başka kötü ahlâkı benden uzaklaştıracak yoktur!..”

(M1812 Müslim, Müsâfirin, 201)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır.”

(D4682 Ebû Dâvûd, Sünnet, 15)

Ebû Zerr'in rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sav) ona şöyle buyurmuştur: “Nerede olursan ol, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlâka uygun biçimde davran!”

(T1987 Tirmizî, Birr, 55)

Eyyûb b. Musa'nın, babası aracılığıyla dedesinden naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Hiçbir baba, evlâdına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir.”

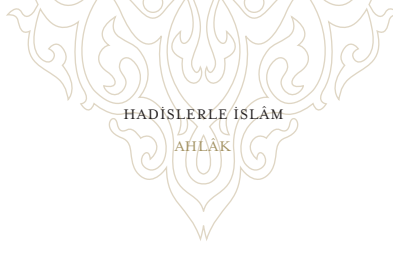
(T1952 Tirmizî, Birr, 33)

610 yılının Ramazan ayıydı. Bir süredir alışkanlık hâline getirdiği üzere yine Hira mağarasına çekildiği bir gün Muhammed el-Emîn, vahiy meleği Cebrail ile karşılaşmış ve ilk vahiy tecrübesini yaşamıştı. Bu heyecan ve telaşla yüreği titreyerek, hemen evine, sevgili eşi Hz. Hatice'nin yanına dönmüş ve başından geçenleri ona anlatmıştı. “*Kendimden korktum.*” demişti ona. Onun bu endişeli hâline karşılık Hz. Hatice oldukça sakindi. Çünkü onun gibi yüksek ahlâkî meziyetlere sahip bir insanın başına gelen bu olayın kötü bir şey olacağına asla ihtimal vermiyordu. Bu nedenle eşini, “Öyle deme. Allah’a yemin ederim ki Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabayı gözetirsin; muhtaç olanların bakımını üstlenirsin; aç ve açıkta olanı koruyup, kollarsın; misafire ikram edersin ve musibete maruz kalanlara yardım edersin.”¹ sözleriyle teselli etti.² Hz. Hatice'nin saydığı bütün bu hususiyetleri ile sevgili eşi Muhammed, ahlâkî değerlerin önemini yitirdiği câhiliye gibi bir dönemde dahi eşine ender rastlanacak karakterde bir insandı.

Hira dönüşü Hz. Hatice'nin Allah Resûlü'ne sarf ettiği bu teselli cümleleri, âdeta Allah Teâlâ'nın Elçisi'nin ahlâkına övgüyle şahitlik ettiği, “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”³ âyetinin tefsiri niteliğindedir. İlk inen sûrelerden biri olan Kalem sûresinin bu âyeti, Hz. Peygamber'in nübüvvet görevinden önce de yüksek bir ahlâka sahip olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Resûlullah, peygamberlikle görevlendirilmeden önce ahlâkı ile toplumda temayüz etmiş, güven kazanmış ve “Muhammed el-Emîn” (Güvenilir Muhammed) nitelemesine lâyık görülmüş bir insandı. Güzel ahlâkı hâkim kılma onun peygamber olarak gönderiliş sebeplerinden biriydi. Hz. Peygamber, hiç yoktan bir güzel ahlâk manzumesi düzenlemek ya da ahlâk kuralları “tespit etmek” için değil, kendisinden önceki peygamberler zincirinin insanlığa öğrettiği güzel ahlâkı “tamamlamak” için gönderilmişti. Nitekim o, “*Ben, (başka değil, sadece) (iyi), güzel ahlâkı tamamlamak (uygulamak) için gönderildim.*”⁴ buyurarak, toplumda var olan ancak zamanla küllenmiş, yok olmuş ya da bozulmuş değerlerin diriltmesi veya yeri-

¹ B3 Buhâri, Bed'ül-vahy, 1.
² B4953 Buhâri, Tefsîr, (Alak) 1; M403 Müslim, İmân, 252.
³ Kalem, 68/4.
⁴ HM8939 İbn Hanbel, II, 381; MU1643 *Muvatta'*, Hüsnu'l-hulk, 1.

ne yenisinin getirilmesi görevini üstlendiğini ifade etmişti. Aslında bütün peygamberler aynı sorumlulukla gönderilmişlerdi. Bununla birlikte Allah Resûlü, kendisinin tamamlayıcılık ve uygulayıcılık vasfını şöyle dile getirmişti: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev inşa eden kimseye benzer. O kimse evi güzelce yapıp mükemmel hâle getirmiş fakat bir köşede sadece bir tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar bu evi dolaşırlar, ona hayran olurlar ve şöyle derler: ‘Keşke şu tuğla da yerine konulmuş olsaydı.’ İşte ben, o (yeri boş bırakılan) tuğlayım; ben peygamberlerin sonuncusuyum.”⁵

Bir defasında Enes b. Mâlik’in amcasının oğlu Sa’d b. Hişâm Medine’ye geldiğinde, Hz. Âişe’den kendisine Resûlullah’ın ahlâkını anlatmasını istemişti. Âişe, “Sen Kur’an okuyorsun değil mi?” diye sorunca Sa’d, “Evet.” cevabını verdi. Bunun üzerine müminlerin annesi, “İşte Hz. Peygamber’in ahlâkı Kur’an idi.” dedi.⁶ Bazı rivayetlerde Hz. Âişe’nin, bu sözünün ardından, “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁷ âyetini ya da Mü’minûn sûresinin ilk dokuz âyetini okuduğu belirtilmiştir.⁸ Zira Kur’an’ı bizzat tebliğ eden ve yaşayan Hz. Peygamber, onun öngördüğü ahlâkı hayatı boyunca en ideal düzeyde temsil etmişti.

Enes b. Mâlik’in ifade ettiği üzere, Resûlullah ahlâk bakımından insanların en güzeli idi.⁹ Bununla birlikte Hz. Peygamber, ahlâkını daha da güzelleştirmeye gayret ederek kötü ahlâktan Allah’a sığınırды.¹⁰ O’nun namaza kalktığında yaptığı dua da bu amacını gerçekleştirmeye yönelikti: “..(Allah’ım!) Beni güzel ahlâka eriştir. Senden başka güzel ahlâka eriştirecek yoktur. Kötü ahlâkı benden uzaklaştır. Senden başka kötü ahlâkı benden uzaklaştıracak yoktur!..”¹¹

Resûlullah, ashâbını da her fırsatta güzel ahlâklı olmaya, bunun için çabalamaya teşvik etmişti. Nitekim Hz. Peygamber, Ubâde b. Sâmit ile beraber bir grup Medineli kendisine biat etmeye geldiklerinde onlardan Allah’a şirk koşmamanın yanı sıra hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, iftira etmemek gibi ahlâkî konularda da söz almıştı.¹²

Hz. Peygamber Muâz b. Cebel’i Yemen’e vali olarak gönderirken ise, “*Ey Muâz b. Cebel! İnsanlara güzel ahlâkla muamele et.*” tavsiyesinde bulunmuştu.¹³ Ashâb-ı güzîn, Peygamberimizin örnekliğini ve tavsiyelerini öylesine içselleştirmişlerdi ki onun vefatından sonra, “O olsaydı nasıl yapardı ve ne söylerdi?” sorusunu her durumda kendilerine sormuşlar ve böylece Peygamber’in ahlâk ve edebini yaşatmaya çalışmışlardı.

⁵ B3535 Buhârî, Menâkıb, 18.

⁶ M1739 Müslim, Mûsâfirîn, 139; D1342 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 26.

⁷ Kalem, 68/4.

⁸ İM2333 İbn Mâce, Ahkâm, 14; NS11350 Nesâî, es-Sünenü’l-kübrâ, VI, 412.

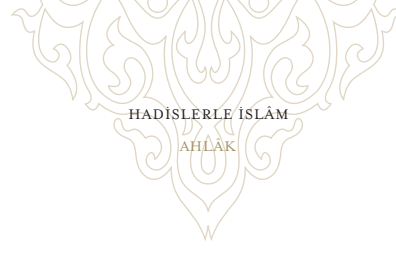
⁹ B6203 Buhârî, Edeb, 112; M6017 Müslim, Fedâil, 55.

¹⁰ D1546 Ebû Dâvûd, Vitri, 32; N5473 Nesâî, İstiâze, 21.

¹¹ M1812 Müslim, Mûsâfirîn, 201.

¹² B18 Buhârî, İmân, 11.

¹³ MU1636 Muvatta’, Hüsnü’l-hulk, 1; İA6/55 İbn Abdülber, Temhîd, VI, 55.

Şüphesiz câhiliye döneminde de çeşitli ahlâkî erdemler ve bir ahlâk anlayışı mevcuttu. Cömertlik, güvenilirlik, doğru sözlülük, misafirperverlik, dayanışma ve yardımlaşma gibi erdemler, o dönemde ahlâk anlamına gelen “mürüvvet” kapsamında değerlendiriliyordu. Fakat Kur’an’ın öngördüğü ahlâk çok daha farklıydı. Ataların gelenekleri ve kabileciliğe dayalı câhiliye ahlâkına karşılık Kur’an bir ve tek olan Allah’ın rızasını gözetten tevhide dayalı bir ahlâk anlayışı getirmişti. Kur’an ahlâkını diğer ahlâk sistemlerinden ayırt eden yönleri ise âhiret inancına dayalı olması ve evrensel ilkeler getirmesiydi. Buna göre ahlâk, kişinin yalnızca insanlarla ilişkilerinde değil, Rabbiyle, diğer canlılarla ve çevresi ile ilişkilerinde de var olan ve dikkat edilmesi gereken bir niteliktir. Nitekim İslâm’ın nihaî gayesi ahlâklı insanlardan oluşan ahlâklı bir birey ve toplum, onlardan da ahlâklı bir dünya meydana getirmektir. İslâm ahlâkı, zikredilen bütün bu özellikleri ile insanı hep daha iyiye ve daha güzele yönlendiren canlı bir yapı sergilemektedir.

İslâm ahlâkının en belirgin yönleri, “hasbîlik” yani hiçbir çıkar kaygısı olmadan sırf Allah rızasını gözetmek ve “ihsan” yani kendisi Allah’ı görmese de her an Allah’ın onu gördüğünün bilincinde olmak ve ona göre davranmaktır. Bu, İslâm’da ahlâk ve iman arasında sıkı bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Allah Teâlâ, “Rabbimiz Allah’tır.” deyip de dosdoğru olanları cennetle müjdelemiştir.¹⁴ Resûlullah da, “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır.”¹⁵ buyurarak iman ve ahlâk birlikteliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca ahlâkı en güzel olanların, en hayırlı insanlar¹⁶ ve kendisine en sevgili kimseler¹⁷ olduğunu ifade etmiştir.

İslâm ahlâkında vicdan da göz ardı edilmemiştir. Şuurlu, iman sahibi bir kimse, vicdanına danışarak iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilir. Çünkü iyilik/sevap, kalbin kendisiyle huzur ve sükûn bulduğu; kötülük/günah ise kalbi huzursuz eden şeydir.¹⁸ Nitekim Hz. Peygamber, “İyilik güzel ahlâktır. Kötülük ise içini huzursuz eden ve başkalarının bilmesini istemediğin şeydir.” buyurmuştur.¹⁹ Ancak insanın fitratı gereği yanıldığı ve hata ettiği zamanlar olabilmektedir. Böyle bir durumda Allah Resûlü şunu tavsiye etmektedir: “Nerede olursan ol, Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! Kötülüğün peşinden iyi bir şey yap ki onu yok etsin. İnsanlara da güzel ahlâka uygun biçimde davran!”²⁰ Çünkü Allah Teâlâ’nın buyurduğu üzere, yapılan hayır ve hasenat, kötülükleri gidermektedir.²¹

¹⁴ Fussilet, 41/30.

¹⁵ D4682 Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; T1162 Tirmizî, Radâ’, 11.

¹⁶ B3559 Buhârî, Menâkıb, 23; M6033 Müslim, Fedâil, 68.

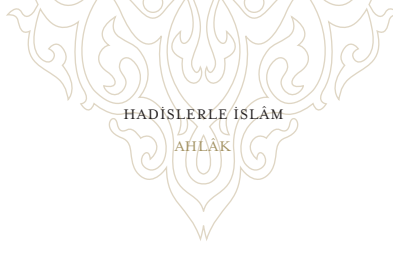
¹⁷ B3759 Buhârî, Fedâilü ashâbi’n-nebî, 27.

¹⁸ HM18164 İbn Hanbel, IV, 227; DM2561 Dârimî, Büyü’, 2.

¹⁹ M6516 Müslim, Birr, 14.

²⁰ T1987 Tirmizî, Birr, 55.

²¹ Hüd, 11/114.

Allah, insana hem kötülük duygusunu hem de takvasını (kötülükten sakınmayı) ilham etmiştir.²² Dolayısıyla insanın yaratılışından sahip olduğu bir meleke olarak ahlâk, iyi ya da kötü yönde değiştirilmeye müsait bir konumdadır. Cenâb-ı Hak tarafından iyi, güzel, temiz görülen davranışlar güzel ahlâk; kötü, çirkin ve pis addedilen fiiller ise kötü ahlâk kapsamında değerlendirilmiştir. Ve bu ahlâkî davranışlar, sonuçları itibariyle cennetle mükâfatlandırılma ya da cehennemle cezalandırılma şeklinde uhrevî müeyyidelere bağlanmıştır. Yüce Allah, âhirete iyilik getirene ondan daha hayırlısının, kötülük getirene ise ancak işlediğinin cezasının verileceğini bildirmiştir.²³

Hz. Peygamber, “Kıyamet günü müminin mizanında güzel ahlaktan daha ağır bir şey yoktur. Muhakkak ki Allah söz ve fiilleri çirkin kimselere son derece öfkelenir.” buyurmuş,²⁴ ahlâkını güzelleştiren kimseye cennetin en yüksek makamından bir köşk verileceğine kefil olduğunu belirtmiştir.²⁵

İslâm ahlâkında önem verilen bir diğer husus da “istikamet”tir. Ahlâkın özümsemesi, niyet ve eylem birlikteliği ile gerçekleşir. Davranışlar tek başına değil ancak niyetle, kalple uyumlu olduğu sürece değer ifade etmektedir. Zira, “Ameller ancak niyetlere göre değer kazanır...”²⁶ Allah (cc), “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır.”²⁷ buyurarak inananları bu hususta uyarmaktadır. Peygamberimiz de, “Kulun kalbi doğru oluncaya kadar imanı dosdoğru olmaz. Dili doğru oluncaya kadar da kalbi dosdoğru olmaz. Komşusunun kendisinden bir kötülük gelmeyeceğine emin olmadıği kimse de cennete giremez.”²⁸ buyurarak aynı şekilde müminin ahlâkî tutarlılığa sahip olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Ahlâkla ibadetler arasında da sıkı bir ilişki vardır. İbadet, Allah’a karşı bir görev olmakla birlikte kişiyi ahlâkî açıdan geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu yüzdendir ki Kur’an’da namazın her türlü hayâsızlık ve kötülükten alıkoyma özelliğine vurgu yapılmıştır.²⁹ Aksi takdirde kişinin ibadeti, ahlâkını güzelleştirmeye vesile olmuyorsa çelişkili bir durum söz konusudur. Nitekim Allah Resûlü, namazı, orucu ve sadakasının çokluğuyla anıldığı hâlde komşularını diliyle inciten bir kadın hakkında kendisine sorulduğunda, onun cehennemde olacağını söylemiştir.³⁰ İman, ibadetler ve ahlâk arasındaki bu denge ve birliktelik göstermektedir ki ahlâklı olmak, tek kelimeyle her şeyde tevhide bulma çabasıdır.

Ahlâkla yakından ilgili diğer bir kavram “edep”tir. “Ziyafete davet, iyi tutum, nezaket” gibi anlamlara gelen edep, başta insan ilişkileri olmak

²² Şems, 91/8.

²³ Kasas, 28/84.

²⁴ T2002 Tirmizî, Birr, 62.

²⁵ D4800 Ebû Dâvûd, Edeb, 7.

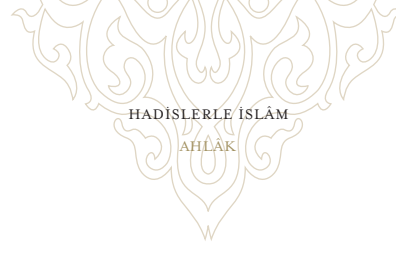
²⁶ B1 Buhârî, Bed’ü'l-vahy, 1.

²⁷ Saff, 61/2-3.

²⁸ HM13079 İbn Hanbel, III, 199.

²⁹ Ankebût, 29/45.

³⁰ HM9673 İbn Hanbel, II, 440.

üzere kişinin bireysel ve toplumsal hayatını düzenleyen birtakım kurallardır. Bu kurallar doğrudan ahlâkî davranışları ilgilendirmeyen başka konuları da kapsamakla birlikte, özellikle pratik ahlâkla yakından ilişkilidir. Bu çerçevede edep kurallarına uymak ve onları uygulamak, aynı zamanda ahlâklı olmanın bir gereği olarak düşünülmüştür. Çünkü edep kurallarının temelinde de insanı ahlâken güzelleştirme, olgunlaştırma gayesi vardır. Allah Resûlü'nün güzide ashâbı arasında yer alan Abdullah b. Mes'ûd, edep ve ahlâk ilkelerinin kaynağı olarak Kur'an'ı, yine edep kökünden gelen, "me'dübetullâh" yani, "Allah'ın ziyafet sofrası" diye nitelendirmiş ve "O'nun ziyafet sofrasından gücünüz yettiğince öğrenin (istifade edin)!" demiştir.³¹ Başka bir sözünde ise her terbiye verenin, verdiği terbiyenin edinilmesini arzu ettiğini, Allah'ın terbiyesinin de Kur'an olduğunu ifade etmiştir.³² Nitekim mümin, Kur'an'ı hakkıyla yaşantısına geçirdiği ölçüde ahlâklı ve edepli olacaktır. Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber, ahlâkın olduğu kadar edebın de kaynağıdır. Mevlânâ'nın dediği gibi: "Âyet âyet bütün Kur'an'ın mânâsı edeptir." Allah Resûlü de her hâliyle edep timsalidir.

Küçük yaşta verilen eğitim ve terbiyenin kalıcılığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Nitekim Hz. Peygamber, "Çocuklarınıza ikram ediniz ve onlara güzel terbiye veriniz."³³ buyurmuş, "Hiçbir baba, evlâdına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir."³⁴ diyerek çocuk terbiyesine verdiği önemi vurgulamıştır. Kendisi de tuvalet temizliği ve âdâbı gibi bir konuda bile ashâbıyla bir baba kadar yakından ilgilenmiş,³⁵ onları her zaman her yerde edebi gözetmeye teşvik etmiştir. Çünkü insanı diğer canlılardan ayıran, yaratılmışların en şerefliyi yapan şey edeptir. Edebin insana değer katan bu yönü özellikle Müslümanların yeni kültürlerle tanışmasından sonra oldukça önem kazanmış, bir insanı kültürlü ve görgülü kılan özelliklerin toplamına "edep" denilir olmuştur. Böylece "edîb" olabilmek, yani yüksek bir kültüre ulaşmak için dil ve edebiyat bilgisi başta olmak üzere tarih, nesep, menkıbe ve âdâb-ı muâşeret gibi bilgilerin öğrenilmesi gerekli görülmüştür.

Edep, insanlarla ilişkilerinden ibadetlerine kadar müminin günlük hayatında her alanı kuşatan, böylece bireysel ve toplumsal hayatın bütün detaylarını tanzim eden bir işlev görür. Bu çerçevede yeme içme, giyim kuşam, yatıp kalkma, eve girip çıkma, büyük küçük bütün insanlarla ilişkiler, konuşma, camiye gitme, namaz, oruç ve sadaka gibi her davranışın, her ibadetin âdâbı vardır. Meselâ, her işe Allah'ın adını anarak başlamak,³⁶ yemeği sağ elle ve önünden yemek,³⁷ bir şey içtiğinde

³¹ DM3339 Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 1.

³² DM3345 Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 1.

³³ İM3671 İbn Mâce, Edeb, 3.

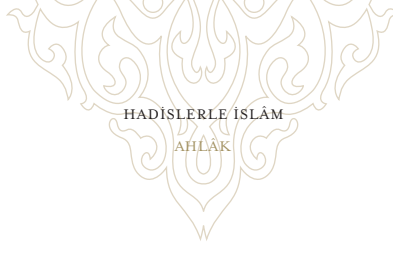
³⁴ T1952 Tirmizî, Birr, 33.

³⁵ D8 Ebü Dâvûd, Tahâret, 4; N40 Nesâî, Tahâret, 36.

³⁶ HM8697 İbn Hanbel, II, 360.

³⁷ B5376 Buhârî, Et'ime, 2; M5269 Müslim, Eşribe, 108.

- ³⁸ B153 Buhârî, Vudû', 18.
³⁹ B6245 Buhârî, İsti'zân, 13;
M5626 Müslim, Âdâb, 33.
⁴⁰ D5193 Ebû Dâvûd, Edeb,
130-131; T1854 Tirmizî,
Et'ime, 45.
⁴¹ Nisâ, 4/86.
⁴² T1919 Tirmizî, Birr, 15;
D4943 Ebû Dâvûd, Edeb, 58.
⁴³ M6594 Müslim, Birr, 71.
⁴⁴ Mü'minûn, 23/2.
⁴⁵ T2002 Tirmizî, Birr, 62.
⁴⁶ Bakara, 2/264, 267.

kabın içine solumamak,³⁸ başkasının evine izinsiz girmek,³⁹ selâmı yaymak,⁴⁰ selâma daha güzeli veya aynıyla karşılık vermek,⁴¹ küçüklere merhamet, büyüklere saygı göstermek,⁴² insanların kusurlarını araştıran değil, örten olmak,⁴³ namazı huşû içerisinde kılmak,⁴⁴ kötü söz ve fiilleri terk etmek,⁴⁵ sadakayı başa kakmadan, gönül kırmadan temiz ve güzel şeylerden vermek⁴⁶ bunlardan bazılarıdır. Bunların hepsi Müslüman'ın zihnini inşa ederek ona şahsiyet kazandıran davranışlardır. Edebe riayet etmek, nefsi terbiye edip ahlâkı güzelleştirdiği gibi hem Allah'ın rızasını, hem de toplumun sevgisi ve takdirini kazanmaya vesiledir.